

СОЦИАЛНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ОБЩИНИТЕ - СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ¹

Икономическата и социалната стратификация на населението² е един от най-характерните белези на трансформационните процеси, протичащи в България от началото на 90-те години. Спадът на жизненото равнище поддържа устойчива тенденция. Например реалната средна работна заплата е намаляла през 1994г. спрямо 1990г. с 69%, през 1996г. с 82%, а през април 1998г. със 78%. За средната пенсия тези стойности са съответно --72%, -84% и -79%.³ Увеличава се степента на доходна диференциация на населението - коефициентът на Джини е 21.7% през 1990г., 33.1% за 1992г., 36.6% за 1994г. и 37.8% за 1995г.⁴

Постоянна е тенденцията към нарастване на мащабите на абсолютната и относителната бедност в страната. През 1992г. делът на домакинствата с доходи под границата на екзистенц-минимума е 49.7%, през 1994г. - 54.3%, а през 1996г. - 63.9%. Делът на домакинствата с доходи под границата на социалния минимум се увеличава съответно от 67.4% през 1992г. на 70.3% през 1994г. и 77.3% през 1996г. Делът на домакинствата с доход на едно лице под 50% от средния за страната също расте - от 7.9% през 1992г. на 12.24% през 1996г.⁵

Нарастващите мащаби на бедността увеличават контингента на националната система за социално подпомагане. През последните години около 10-12% от населението получават социални помощи от общинските центрове за социални грижи. Тежката ситуация доведе до уникално решение на Европейския съюз в две последователни години (1997 и 1998) да насочи към България спешна социална помощ в размер от 40 млн. еко. Подобни програми за спешно социално подпомагане не бяха реализирани в нито една друга страна в преход.

Тези процеси рефлектират върху условията за живот в общините и формират социалните различия между тях. С това те се превръщат във фактор за протичането на различни социално-икономически процеси (демографски, миграционни, финансови и др.) и пораждаат проблеми пред централните власти и органите на местното самоуправление.

¹ Тази студия е част от планова тема "Социално-икономически различия на общините в РБългария" на Икономически институт на БАН.

² Тези процеси са обект на подробен анализ в докладите на ПРООН "България. Развитие на човека" след 1995 година.

³ По данни на МТСП.

⁴ По данни на НСИ.

⁵ Данните са от доклада "Бедността в условията на преход". С. 1998, с.18, 21.

В този контекст **целта на студията** е да установи, анализира и оцени състоянието и развитието на социалните различия между българските общини, като на тази основа докаже евристичните достойнства на предлагания модел за квантификация на социално-икономическите различия. Конкретните изследователски **задачи** се свеждат до извършването на:

- анализ и оценка на подреждането и диференциацията на общините по социални показатели през 1994 и 1996 г.;
- анализ и оценка на динамиката на промените в подреждането и в диференциацията на общините през наблюдавания период;
- обобщения и изводи относно състоянието и промените на социалните различия между общините.

По такъв начин изследването се извършва в статичен и в динамичен аспект, като е възприет и приложен дедуктивният подход.

1. Подреждане и диференциация на общините по социални показатели през 1994г.

В основата на анализа са заложили следните основни показатели.

Първо, облагаеми доходи (данък общ доход) на 1 жител в трудоспособна възраст. Показателят отразява в определена степен доходния статус на населението в съответната община. От няколко години официалната статистическа отчетност не публикува данни за равнището на доходите на населението по общини. Това обстоятелство наложи избора на посочения показател като достатъчно представителен и достоверен за целите на изследването. Още повече, че необлагаемите доходи на населението са или недекларирани (т.е. - "неуловени"), или са със сходно за всички общини равнище, каквито са фиксирания доходи като пенсии, социални обезщетения, детски добавки и др.

Второ, размер на изплатените социални помощи на 1 жител. Показателят характеризира в определена степен равнището на обедняване на местното население, както и устойчивостта на общинския бюджет спрямо изискванията, произтичащи от прилагането на националната програма за социално подпомагане на местно ниво.

Трето, обобщаваща оценка за социалното състояние на общините. Тя се определя чрез описания в първия раздел таксономичен метод въз основа на първите два показателя.

1.1. Доходи на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 1994г. показва следното (вж табл. 1):

Първо, средната за страната стойност се намира доста високо в подреждането (на 38-о място). Това означава, че населението в преобладаваща част от общините има доходи, по-ниски от средните.

Второ, откроява се група от общини (Девня, Челопеч, Раднево, към които гравитират Мирково, Гълъбово, Козлодуй, Бобовдол), където нивото на облагаемите доходи е от 3 до 8 пъти по-високо от средното.

Таблица 1

Подреждане на общините според равнището на доходите на населението през 1994г.

Общини	ДОД/1 жител (лв)	Ранг	Общини	ДОД/1 жител (лв.)	Ранг
Девня	20141	1	Кирково	436	250
Челопеч	10939	2	Черноочене	421	251
Раднево	10091	3	Гърмен	398	252
Мирково	8835	4	Сатовча	390	253
....	...	...	Върбица	388	254
Средно за Б-я	2457	38	Неделино	359	255
Ст.Загора	2412	39	Руен	335	256

Трето, в групата общини с рангове над средното за страната равнище намират място 7 големи териториални единици с центрове бивши окръжни градове (Бургас, гр. София, Варна, Плевен, Русе, Пловдив, Шумен), както и общини с развита индустрия и туризъм (каквито са посочените в табл.1 от I до IV място, а също Гълъбово, Козлодуй, Созопол, Балчик и др.).

Четвърто, в диапазона между 2999 и 2000 лв. се намират около 1/5 от всички общини в страната. Най-многобройна е групата, в която платеният ДОД на 1 жител в трудоспособна възраст е между 1999 лв. и 1000 лв. (117 общини). В дъното на класацията преобладават малки селски общини, много от които се намират в планински и полупланински райони. Това са индикатори за ниско ниво на облагаемите доходи на населението в повечето общини.

Във връзка с това е необходимо да се направи уточнението, че в подобни райони делът на недекларираните и натуралните доходи е доста голям. Специални проучвания, свързани и с настоящото изследване, проведени в някои от тези общини (Сатовча, Гърмен, Хаджидимово, Якоруда, Джебел, Неделино), показаха, че доходите от домашното стопанство, от сезонна заетост (в строителството и в селското стопанство) в други райони на страната, както и от дейности като събиране на гъби и билки имат важно значение за местното население. Това фактически съдейства за намаляване на статистически отчитаните доходи и териториалните различия в тяхното равнище.

1.2. Социално подпомагане на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 1994г. показва следното(вж табл.2):

Първо, средната стойност за страната се намира почти в средата на подреждането (на 115-то място). По такъв начин разпределението на общините по този показател (за разлика от първия) е доста по-равномерно.

Второ, прави впечатление, че групата общини под прага на критичност по този показател е твърде малобройна - само десет. Това обаче не означава, че проблемите със социалното подпомагане са особено остри само

в тези общини. Голямата диференциация в дъното на таблицата е главният фактор, който обуславя подобна специфична групировка.

Таблица 2

Подреждане на общините според равнището на социалните помощи на един жител през 1994г.

Общини	Соц. помощи/1 жител(лв.)	Ранг	Общини	Соц. помощи/1 жител(лв.)	Ранг
Макреш	31.9	1	Стабмолво	407.03	250
Земен	35.49	2	Джебел	411.66	251
Грамада	42.64	3	Якоруда	428.6	252
Априлци	46.39	4	Доспат	431.38	253
....	...	...	Борино	433.27	254
Средно за Б-я	171.10	115	Ракитово	474.64	255
Дулово	172.29	116	Руен	549.12	256

Трето, групата с над средната стойност за страната включва както общини с центрове бивши окръжни градове (16), така и малки общини от изостанали райони (например Макреш, Земен, Грамада, Невестино и др.). Основната причина в този случай са регионалните специфики при прилагането на Правилника за социално подпомагане и общото състояние на местните бюджети.

Допълнителният анализ показва, че от 1994-1995г. да се задълбочава проблемът с финансовата стабилност на социалното подпомагане, когато започва да се увеличава размерът на начислените, но неизплатени (дължими) социални помощи. Например към края на 1994г. се натрупаха около 317 млн. лв. неизплатени социални помощи, за чието частично покриване служебното правителство отпусна допълнителна целева субсидия от 200 млн. лв. Подобна беше практиката и през 1997 г. В средата на 1998 г. този проблем отново се заражда. Анализът на данните от първото полугодие на 1998 г. откроява някои обезпокояващи признаци за нова финансова криза в националната система за социално подпомагане. По информация от МТСП, общинските съвети са заложили в местните бюджети за социално подпомагане с около 28 млрд. лв. по-малко от предвиденото в консолидирания държавен бюджет и с над 51 млрд. лв. по-малко от заявените нужди на общинските центрове за социални грижи (ОЦСГ). Делът на неизплатените помощи през първото тримесечие е 25%, а за първото полугодие е около 23%. От началото на годината ОЦСГ са изразходвали почти 60% от предвидените в местните бюджети средства за социално подпомагане. Някои от общините вече почти са изчерпали ограничения си бюджет за социални грижи. Вероятно в края на годината отново ще се наложи държавният бюджет целево да инжектира допълнителни финансови средства в системата за социално подпомагане.

Това са фактори, които влияят върху подреждането на общините по наблюдавания показател и определят хетерогенността на обособените групи.

1.3. Обобщаваща оценка за състоянието на общините по социални показатели

Анализът на резултатите от подреждането на общините по тази оценка (вж табл.3) представлява особен интерес, защото: (а) тя обединява първите два показателя, като предоставя допълнителна информация; (б) позволява да се изведе влиянието на всеки от тях при формирането на обобщаващата оценка; (в) дава възможност да се открие подреждането, диференциацията, типологизацията и социалният профил на изследваната съвкупност.

Таблица 3

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за тяхното състояние по социални показатели през 1994г.

Общини	Обобщаваща оценка	Ранг	Общини	Обобщаваща оценка	Ранг
Девня	0.2842	1	Стабмолowo	0.9433	250
Челопеч	0.4149	2	Борино	0.9450	251
Раднево	0.4675	3	Якоруда	0.9464	252
Мирково	0.5099	4	Джебел	0.9473	253
....		...	Върбица	0.9502	254
Средно за Б-я	0.8065	35	Ракитово	0.9664	255
Чепеларе	0.8072	36	Руен	1.0060	256

За целите на анализа и в този случай се формират три основни групи общини: (1) с равнище на обобщаващата оценка над средната за страната; (2) с равнище на обобщаващата оценка между средната за страната и "критичната" стойност; (3) с равнище на обобщаващата оценка под "критичната" стойност.

Анализът позволява да се направят следните констатации, изводи и оценки:

Първо, най-многобройна е втората група, където влизат 200 общини или 78% от цялата съвкупност. Първата и третата група включват съответно 34 и 21 общини. Прави впечатление, че и по тази оценка, групата на "критичните" общини е най-малобройна. Това отново може да се обясни със скообразното нарастване на стойността на оценките в дъното на подреждането.

Второ, разликата между оценката на първата в подреждането община - Девня, и средната за страната оценка е много по-голяма от разликата между средната оценка и тази на последната в класирането община - Руен. Това показва, че "критичните" общини са много по-близко да средното равнище, отколкото повечето "водещи" в социално отношение; или, което е същото -

средното за страната равнище е по-близо до критичните стойности, отколкото до най-добрите оценки.

Трето, най-силно изразена е диференциацията в първата група. Там се открояват пет общини (Девня, Челопеч, Раднево, Мирково, Гълъбово), чиито оценки са твърде високи - особено на Девня, която е много близко до еталона. Това са общини с относително добър икономически потенциал и сравнително високо ниво на доходите на населението.

Четвърто, диференциацията във втората - най-многобройната група, е много по-ниска. Разликите между стойностите на обобщаващите оценки за всичките 200 общини в нея се вменят в границата до 0.1. Това показва, че състоянието на преобладаващата част от българските общини по социални показатели е много сходно и (съдейки по стойността на обобщаващата оценка) твърде далеч от еталона.

Пето, в същата граница от 0.1 се вменят различията между оценките за 21-те общини от третата група, което означава, че диференциацията между тях (макар и малка) е относително по-голяма, отколкото в предходната група. Сред "критичните" общини по тази обобщаваща оценка по правило намират място малки, изостанали общини от депресивни райони.

Шесто, върху равнището на обобщаващата оценка и същевременно - върху ранга на общините по нея, по-силно е влиянието на показателя за доходите на населението. Отчитайки спецификата на метода за конструиране на оценката, това се дължи на по-голямата диференциация на общините по този показател, респ. - по-голямото "разстояние" на повечето общини от еталонната оценка. По такъв начин социалният профил на общините в конкретния случай се определя в по-висока степен от равнището на декларираните и облагаемите доходи на населението.

1.4. Диференциация на общините според изследваните социални параметри

За открояване на диференциацията в дадения случай е използван коефициентът на вариация, изчислен по средното квадратично отклонение - (вж фиг. 1).

Ясно се виждат различията в диференциацията на общините по отделни показатели. Тя е най-голяма при доходите на населението, където коефициентът на вариация е 1.02. "Изгладеният" коефициент на вариация (при който са изключени екстремните оценки за Девня, Челопеч, Раднево, Неделино и Руен) също остава висок - 0.737. По-слаба е диференциацията по отношение на социалните помощи на един жител, където съответните коефициенти на вариация са двойно по-ниски (0.483 и 0.461, при който са изключени Макреш, Земен, Ракитово и Руен). Най-малка е диференциацията по обобщаващата оценка, където коефициентите на вариация са съответно 0.093 и 0.062 (като в последния случай са изключени Девня, Челопеч, Раднево, Мирково, Гълъбово, Върбица, Ракитово, Руен).

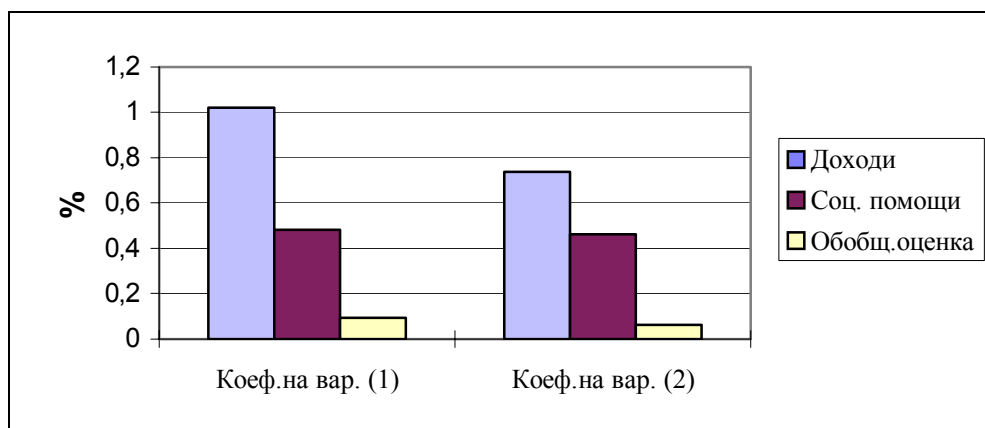
Големите различия между стойностите на коефициентите за отделните показатели се обясняват, от една страна, с действителните териториални различия. В този смисъл общините са най-неравномерно разпределени според доходите на населението. От друга страна, влияние оказва

спецификата на анализираните социални показатели и на обобщаващата оценка, стойностите на която се разполагат (по принцип) между 0 и 1.

Следователно диференциацията на общините според наблюдаваните социални параметри и преди всичко - по обобщаващата оценка, не може да се оцени като голяма. Тя в достатъчно точна степен отразява мащабите в териториалните проявления на социалната стратификация на населението.

Фигура 1

Диференциация на общините по социални показатели през 1994г.

Забележка: Коефициент на вариация (1) е изчислен за всички териториални единици в съвкупността. Коефициент на вариация (2) е изчислен без екстремалните стойности по съответните показатели.

1.5. Социален профил на трите групи общини според интегралната оценка за социално-икономическото им състояние

Съпоставянето на подреждането на общините според интегралните оценки за социално-икономическото им състояние и според обобщените оценки за състоянието им по социални показатели позволява да се очертае най-общият социален профил на трите основни групи общини (вж. табл. 4).

Според интегралната оценка броят на общините в I група (над средното за страната равнище) е 38, във II - 188, а в III (където са т.нар. критични общини) - 29. Според обобщаващата "социална" оценка⁶, групите обхващат както следва: I група - 34, II група 200, а III - 21 общини. Сравняването на големината на тези групи показва, че според обобщаващата оценка разпределението на общините е по-поляризирано (тъй като първата и третата група включват повече общини в сравнение със същите групи по интегралната оценка).

⁶ По нататък за краткост често ще бъдат използвани понятията "интегрална оценка" (за социално-икономическото състояние) и "обобщаваща оценка" (за състоянието на общините по социални показатели).

Анализът на кохерентността⁷ на подреждането в двете групировки показва следното. В състава на формираната според интегралната оценка I група влизат 12 общини от II група според обобщаващата оценка, като в случая кохерентността е около 70%. Във II група, формирана според интегралната оценка влизат 9 общини от I група по обобщаващата оценка (които обаче са разположени близко до средната за страната стойност) и 6 общини от III група по обобщаващата оценка, което означава, че кохерентността е още по-висока - около 90%. Най-ниска (около 50%) е кохерентността в третата група, където 14 от общо 29 общини са от II-ра група по обобщаваща оценка. Този факт се обяснява, от една страна, с по-малката по размер III група по обобщаваща оценка, както и със слабата диференциация между общините от тази група, поради което влиянието върху интегралната оценка на другите показатели, включени в модела, е по-силно.

Таблица 4

Рангове на общините според интегралната и обобщаващата оценка през 1994г.

Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. оценка	Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. оценка
Мирково	1	4	Черноочене	250	249
Девня	2	1	Руен	251	256
Раднево	3	3	Ардино	252	236
Пирдоп	4	10	Кирково	253	239
....	...		Крумовград	254	228
Средно за Б-я	35	35	Ракитово	255	255
Сливен	36	109	Джебел	256	253

Резултатите от анализа насочват към извода, че социалният профил на общините съответства в много голяма степен на общото им социално-икономическо състояние, като в значителна степен го и формира. От друга страна, се потвърждава отново безспорната връзка между икономическото и социалното състояние на общините - относително по-добрите икономически характеристики водят до по-добри социални параметри на съответната териториална единица.

⁷ Този измерител в случая отразява съответствието между броя на общините от една и съща група според интегралната и обобщаващата оценка.

2. Подреждане и диференциация на общините по социални показатели през 1996г.

2.1. Доходи на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 1996г. в голяма степен потвърждава констатациите и изводите относно 1994 г. (вж. табл. 5).

Първо, средната за страната стойност се е преместила още по-нагоре - от 38-ма на 35-та позиция. Това може да се приеме като отражение на задълбочаващите се процеси на доходна диференциация в териториален аспект.

Второ, непроменена остава групата от общини (Девня, Челопеч, Раднево, Мирково, Гълъбово, Козлодуй, Бобовдол) с равнище на облагаемите доходи, значително над средното. Прави впечатление, че позициите на първите четири общини и през двете години са непроменени. Това означава, че населението в "богатите" общини става още по-богато, което на свой ред също е показателно за задълбочаване на социалните неравенства в териториален аспект.

Таблица 5

Подреждане на общините според равнището на доходите на населението през 1996г.

Общини	ДОД/1 жител (лв)	Ранг	Общини	ДОД/1 жител (лв)	Ранг
Девня	97878	1	Кайнарджа	1109	250
Челопеч	73586	2	Цар Калоян	1038	251
Раднево	33915	3	Върбица	1030	252
Мирково	30581	4	Н. Козлево	1014	253
....	...	...	Неделино	956	254
Средно за Б-я	7378	35	Руен	886	255
Карлово	7224	36	Чавдар	837	256

Трето, седемте големи териториални единици с центрове бивши окръжни градове (Бургас, гр.София, Варна, Плевен, Русе, Пловдив, Шумен) също запазват местата си в групата общини с рангове над средното за страната, при това в същия ред както през 1994г.

Четвърто, отново на последните позиции в класацията се намират малки селски общини, сред които Неделино и Руен трайно заемат ролята на аутсайдери. В този случай отново остава в сила направеното вече уточнение за изкривяващата роля на скритите (недекларирани) доходи - особено от домашното стопанство, което е силно развито в селските райони.

На тази основа може да се направи общият извод, че подреждането през 1996г. в голяма степен възпроизвежда класацията и различията между общините, идентифицирани през 1994г. Налице са признаци за увеличаване на доходната диференциация между населението в териториален аспект,

което в по-общ план е част от процеса на задълбочаване на териториалните социални неравенства.

2.2. Социално подпомагане на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 1996г. насочва към следните констатации и изводи (вж. табл. 6):

Първо, средната за страната стойност е по-напред в сравнение с 1994г. - от 115 на 104 място. Това означава, че макар разпределението на общините по този показател да остава сравнително равномерно, има белези за по-голяма диференциация.

Второ, към посоченото се добавя фактът, че групата общини под прага на критичност по този показател е вече значително по-многобройна - 30 (при 10 през 1994г.). Диференциацията в дъното на таблицата е намаляла, което (заедно с по-високата позиция и величина на средното за страната равнище на социалните помощи) е причина за разширяване на обхвата на критичните общини по този показател.

Таблица 6

Подреждане на общините според равнището на социалните помощи на един жител през 1996г.

Общини	Соц. помощи/1 жител (лв)	Ранг	Общини	Соц. помощи/1 жител (лв)	Ранг
Априлци	48.33	1	Стабмолково	942.56	250
Чупрене	54.76	2	Лозница	947.74	251
Макреш	56.67	3	Велинград	1042.92	252
Земен	68.99	4	Садово	1044.96	253
....	...	...	Руен	1057.92	254
Средно за Б-я	422.27	104	Пещера	1124.57	255
Шабла	423.25	105	Ракитово	1168.45	256

Трето, групата общини над средната за страната стойност включва повече на брой общини с центрове бивши окръжни градове (20, при 16 през 1994г.). Наред с това е засилено присъствието на малки общини от изостанали райони (отново Макреш, Земен, Грамада, Невестино, Чупрене, Трекляно и др.). Основните причини за хетерогенния характер на тази група са следните:

(а) В големите общини и градове по принцип равнището на средните доходи на населението е по-високо, но и доходната диференциация е по-силно изразена. При сравнително по-стабилното състояние на бюджетите на тези общини възможностите за изплащане на социалните помощи са по-големи. Общият размер на тези помощи обаче, разпределен на лице от по-многобройното население, определя ниските стойности на наблюдавания показател в този случай.

(б) Главната причина за ниските стойности на показателя за малките общини от тази група (където равнището на доходите и диференциацията е сравнително по-ниска) е състоянието на местните бюджети, които не могат да осигурят необходимите средства за социални помощи на бедните.

Това е фактор, който действа в много от останалите общини (особено в тези под прага на критичната стойност) и на свой ред обуславя нарастването на териториалните социални неравенства.

2.3. Обобщаваща оценка за състоянието на общините по социални показатели

Анализът на подреждането на общините по тази обобщаваща оценка в голяма степен потвърждава изводите и оценките, валидни за 1994г. (вж табл.7.)

Първо, съставът на първата група (с оценки над средната за страната) се е увеличил - от 34 през 1994г. на 37. Нараснало е и разстоянието на средната оценка от еталона. Това води до повишаване на диференциацията в тази група, което подкрепя направения по-горе извод за наличието на сравнителна устойчивост в състоянието на общините по социални показатели. Този извод се потвърждава и от факта, че челната четворка общини е запазила своя състав от 1994г.

Таблица 7

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за тяхното състояние по социални показатели през 1996г.

Общини	Обобщаваща оценка	Ранг	Общини	Обобщаваща оценка	Ранг
Челопеч	0.2289	1	Садово	0.9250	250
Девня	0.2934	2	Раковски	0.9253	251
Раднево	0.6082	3	Велинград	0.9283	252
Мирково	0.6158	4	Стабмолов о	0.9291	253
....		...	Лозница	0.9313	254
Средно за Б-я	0.8370	38	Руен	0.9494	255
Карлово	0.8375	39	Ракитово	0.9536	256

Второ, рязко е нараснал броят на общините в третата група - на "критичните" общини по тази оценка - от 21 през 1994г. на 50 през 1996. Това е сериозен индикатор за влошаване на социалното състояние в повече общини през наблюдаваната втора година. Анализът отново показва, че в дъното на таблицата се намира голяма част от общините, формиращи същата група през 1994г. (Руен, Ракитово, Джебел, Върбица, Лозница, Гърмен и др.), което е показателно за устойчивост на социалните проблеми в тях.

Трето, отново разликата между обобщаващата оценка на първата в подреждането община - Челопеч, и средната за страната оценка е много по-

голяма от разликата между средната оценка и тази на последната в класирането община - Ракитово. Това потвърждава, че и през 1996г. средното за страната равнище е по-близо до критичните стойности, отколкото до най-добрите оценки.

Четвърто, диференциацията между общините от втората (най-многобройната) и от третата група е намаляла в сравнение с 1994г. Разликата между обобщаващите оценки на общините от съответните две групи се движи в границата до 0.06 (при 0.1 през 1994г). Това отново показва, че състоянието на преобладаващата част от българските общини по социални показатели е много сходно и далеч от еталона.

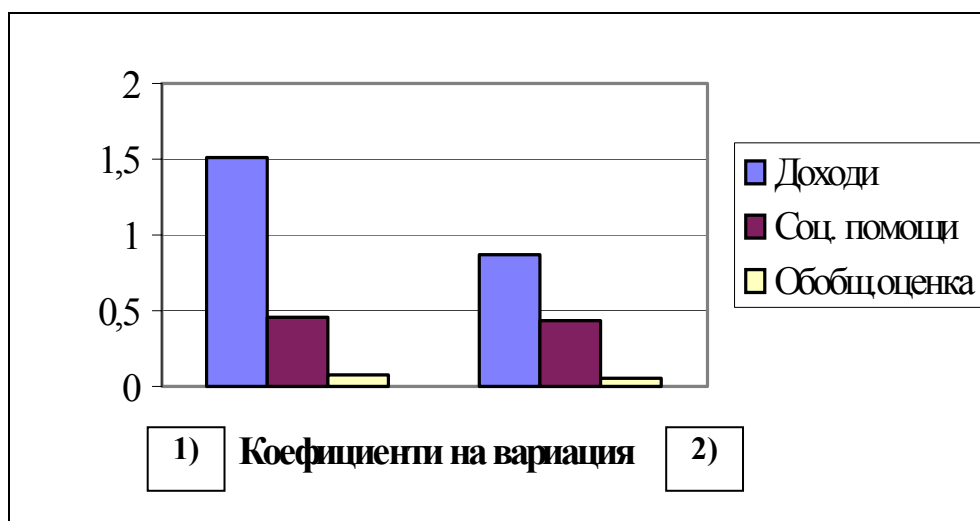
Пето, и през 1996г. върху равнището на обобщаващата оценка (респ. върху ранга на общините по нея) по-голямо е влиянието на показателя, отразяващ доходите на населението. Той остава и по-силният фактор, който определя социалния профил на общините.

2.4. Диференциация на общините според изследваните социални параметри

Анализът на коефициентите на вариация за наблюдаваната година показва следното (вж. фиг. 2):

Фигура 2

Диференциация на общините по социални показатели през 1996г.

Забележка. Коефициент на вариация (1) е изчислен за всички териториални единици в съвкупността. Коефициент на вариация (2) е изчислен без екстремалните стойности по съответните показатели.

Различията в диференциацията на общините по отделни показатели се запазва в приблизително същите пропорции. Тя остава най-голяма при доходите на населението. По-слаба е диференциацията по отношение на

социалните помощи на един жител и най-малка по обобщаващата оценка. Тези различия и пропорции са валидни и при сравняване на "изгладените" коефициенти на диференциация. Въз основа на това диференциацията на общините според наблюдаваните социални параметри и преди всичко - според обобщаващата оценка през 1996г., отново не може да се оцени като особено голяма.

2.5. Социален профил на трите групи общини според интегралната оценка за социално-икономическото им състояние

Според интегралната оценка за 1996г. броят на общините в I група (над средното за страната равнище) е 39, във II - 190, а в III (където са т.нар. "критични общини") - 26. Според обобщаващата "социална" оценка, групите обхващат както следва: I група - 37, II група 169, а III - 49 общини (вж. табл.8).

Сравнението и в този случай показва, че разпределението на общините според обобщаващата оценка е по-поляризирано. Това се дължи най-вече на нарастването на броя на общините в третата група повече от два пъти - от 21 на 49. С други думи, отново се потвърждава направеният вече извод, че в сравнение с 1994 г. социалното състояние на повече общини се е влошило.

Таблица 8

Рангове на общините според интегралната и обобщаващата оценка през 1996г.

Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. оценка	Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. оценка
Девня	1	4	Кирково	250	167
Мирково	2	1	Крумовград	251	191
Челопеч	3	3	Самуил	252	248
Раднево	4	10	Ракитово	253	256
....	...		Ардино	254	204
Средно за Б-я	40	35	Каолиново	255	239
Карнобат	41	109	Джебел	256	249

Анализът на кохерентността на подреждането в двете групировки през наблюдаваната година показва следното. В състава на формираната според интегралната оценка I група влизат 7 общини от II група според обобщаващата оценка, като в случая кохерентността е около над 82% (с над 10 пункта по-висока в сравнение с 1994г.). Във II група, формирана според интегралната оценка, влизат 7 общини от I група по обобщаващата оценка (които отново са разположени близко до средната за страната стойност) и 32 общини от III група по обобщаващата оценка. Това означава около 80% степен на кохерентност, което е спад с 10 пункта спрямо 1994г. Най-ниска (около 58%) остава кохерентността в третата група, където 15 от общо 26 общини са от III група по обобщаваща оценка. Нарастването на

кохерентността (с около 8 пункта спрямо 1994г.) се дължи на по-големия обхват на групата на критичните общини по обобщаваща оценка.

На тази основа може да се направи изводът, че е нараснала кохерентността в горната и долната групи от класацията, което отразява засилване на връзката между икономическо и социално развитие в съответните общини. Намалването на степента на кохерентност в средата на подреждането е следствие главно от по-големия обхват на общините в “критично социално състояние” в сравнение с този на групата в “критично социално-икономическо състояние”, което се определя от въздействието и на други фактори и показатели. Резултатите от анализа потвърждават направения вече извод, че социалният профил на общините съответства в много голяма степен на общото им социално-икономическо състояние, като често и в голяма степен го и формира.

3. Динамика на промените в подреждането и диференциацията на общините

За тази цел се анализират промените в подредбата на общините по обобщаващите оценки за 1994 и за 1996г. (вж. фиг. 3) и по-специално:

- измененията в броя на общините, които са сменили местата си в подреждането;
- движението на общините от група в група;
- промените в диференциацията на обобщаващите оценки и на наблюдаваните показатели.

В подреждането за 1996г. от 37 общини в I група по обобщаваща оценка се повтарят 26 общини от същата група, формирана през 1994г., което прави 0.7 коефициент на “стабилност”. За III-та група този коефициент е двойно по-нисък - 0.32, но в случая трябва да се има предвид малкият ѝ обхват през 1994г.

В класацията за 1996г. само 8 общини запазват същите места, които са имали в подреждането през 1994г. От останалите 247 общини 110 са подобрили позицията спрямо 1994г., а другите 137 са слезли по-надолу. Това показва наличието на значителна динамика в социалното състояние на повечето общини. Посоката на тази динамика обаче е различна и далеч не във всички случаи е положителна.

Положителна “качествена” промяна в позициите отбелязват само 9 общини, от които 5 преминават от II в I група (например Несебър, Варна, Годеч) и 4 - от III във II група (Бяла-Вн, Борино, Доспат). Останалите общини променят местата си било в рамките на същата група, към която са принадлежали през 1994г., било като преминават в по-долна група - 6 от I във II и 33 от I в III група.

Сравнителният анализ на показателите за степента на диференциация на общините по социални показатели и по обобщаващата оценка (вж. табл.9) показва, че за изследвания период тя е намаляла. Както вече се посочи, това намаление се дължи в по-голяма степен на съкращаване на разликите между оценките и показателите със стойности под средните за страната, което е отразява едно по-общо влошаване на социалното състояние на повечето общини.

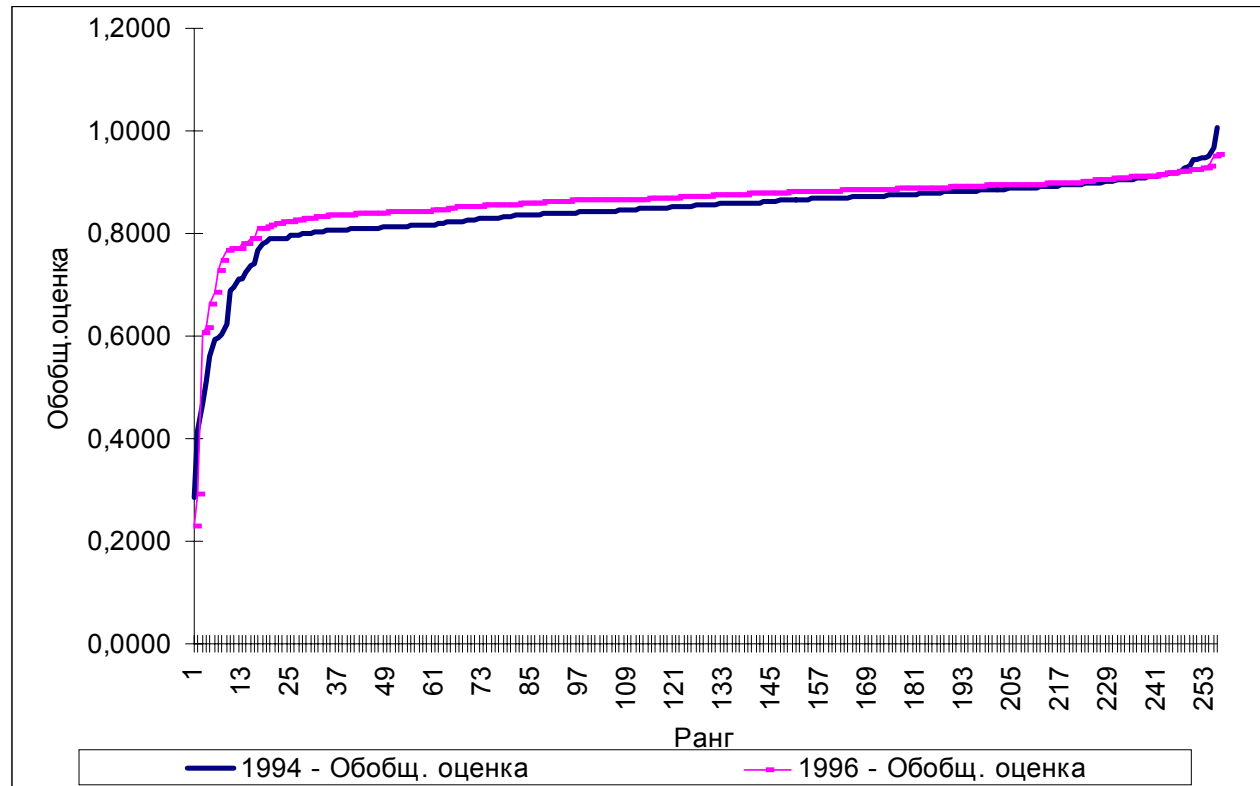

Таблица 9

**Диференциация на общините по социални показатели
(през 1994 и 1996 г.)**

	Доходи		Социални помощи		Обобщаваща оценка	
	1994	1996	1994	1996	1994	1996
Вариационен размах	19806	97041	517.22	1120.12	0.722	0.725
Коеф. на вариация (1)	1.020	1.510	0.483	0.458	0.093	0.080
Коеф. на вариация (2)	0.737	0.874	0.461	0.437	0.062	0.050

Забележка. Коефициент на вариация (1) е изчислен за всички териториални единици в съвкупността. Коефициент на вариация (2) е изчислен без екстремалните стойности по съответните показатели.

Всичко това, заедно с посочения вече по-голям обхват на общините от трета група през 1996г., дава основание да се направят следните изводи:

- промените в подреждането и групирането на общините са преобладаващо в посока към влошаване;
- няма признаци за съществена промяна и увеличаване на диференциацията в състоянието на общините по социални показатели;
- “вентилацията” между основните три групи общини може да се оцени като незначителна;
- тази промяна (“вентилация”) е по-често в отрицателна, отколкото в положителна посока.

* * *

Резултатите от тази част на изследването позволяват да се направят следните **обобщения и оценки**:

1. Потвърдиха се евристичните възможности и достойнства на използвания метод за обобщена оценка и подреждане на общините по социални показатели.

2. Диференциацията между общините в тази област е по-скоро малка и с тенденция към намаляване. По-голямата диференциация в доходното състояние на населението я превръща във фактор, който влияе по-силно върху формирането на обобщаващата оценка.

3. Преобладаваща част от общините се намират под средното за страната равнище на наблюдаваните социални показатели и конструирана обобщаваща оценка. Това означава, че повечето общини в “критично състояние” са много по-близо до средното за страната, отколкото водещите в социално отношение.

4. Силно изразени са различията в първата група общини, чиито оценки са над средната за страната. В дъното на класацията различията обикновено са незначителни. Това дава възможност т.нар. “критични общини” да бъдат определени като “последни сред равни”. Малките различия в социалните параметри са предпоставка за по-голяма “вентилация”

(движение) на общините в долната половина на таблицата, респ. - между II и III група, както и за увеличаване обхвата на групата на критичните общини.

5. Промените в групирането на общините през 1994-1996г. са незначителни, а доколкото ги има - са по-често в посока към влошаване. Повечето от съществуващите промени в ранжирането на отделните общини са също в отрицателна посока към дъното на класирането. Това доказва утежняването на социалната ситуация в общините през наблюдавания период и наличието на застойни социални проблеми в голям брой общини.

6. Резултатите и от изследването доказват тясната връзка между икономическото и социалното развитие, между състоянието на местната икономика и социалните параметри на съответните общини. Изследваната за двете години степен на кохерентност по групи общини също потвърди, че социалният профил на общините съответства в много голяма степен на общото им социално-икономическо състояние, като често в голяма степен го и формира.

7. Методите и резултатите от изследването могат да се използват за постоянен мониторинг и оценка на състоянието и различията между общините в социалната област и да служат като основа за вземането на управленски решения при формирането и провеждането на регионалната политика на национално и местно ниво.

СОЦИАЛНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ОБЩИНИТЕ - СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ

Георги Шопов
(Резюме)

Целта на студията е да установи, анализира и оцени състоянието и развитието на социалните различия между българските общини като на тази основа докаже евристичните достоинства на предлагания модел за квантификация на социално-икономическите различия. Конкретните изследователски **задачи** се свеждат до извършването на:

- анализ и оценка на подреждането и диференциацията на общините по социални показатели през 1994 и 1996 г.;
- анализ и оценка на динамиката на промените в подреждането и в диференциацията на общините през наблюдавания период;
- обобщения и изводи относно състоянието и промените на социалните различия между общините.

Изследването се извършва в статичен и в динамичен аспект, като е възприет и приложен дедуктивният подход.

SOCIAL DISPARITIES AMONG THE MUNICIPALITIES- SITUATION AND GHANGES

George Shopov
(Summary)

The goal of the present study is to determine, analyse and evaluate The situation and the development of the social disparities among The Bulgarian municipalities, and thus to prove the abilities of the Suggested model to quantify the social and economic disparities.

The concrete research objectives include:

- Analysis and evaluation of the ranking and differentiation of municipalities acoording to social indicators for 1994 and 1996;
- Analysis and evaluation of the dynamics the changes in the ranking and differentiation of the municipalities during the studied period;
- Summary and conclusions about the situation and the changes the social disparities among the municipalities.

The study is done in static and in dynamic aspect, by implementing the deductive approach.